

De standerdmolens in de provincie Groningen

De eerste windmolens die in ons land werden gebouwd, waren van het type standerdmolen en zo ook die in de provincie Groningen. Sommige daarvan hebben eeuwenlang hun werk gedaan, zoals die te Zuidhorn, waarvan een eerste vermelding dateert van vóór 1406 en die uiteindelijk werd afgebroken in 1910.

Uit de talloze documenten die ik tijdens mijn onderzoek naar de belasting op het gemaal onder ogen heb gehad, was mij al gebleken dat er veel materiaal over deze molens is terug te vinden. Het leek mij dan ook de moeite waard eens uit te zoeken hoeveel standerdmolen het er in totaal zijn geweest, waar ze stonden en wanneer ze verdwenen, c.q. werden vervangen door (meestal) een achtkante bovenkruier.

Een belangrijke bron voor dat onderzoek om mee te beginnen, is het resolutieboek van de Provinciale Staten van Stad (Groningen) en Ommelanden, over de periode 7 juli 1625 t/m 7 augustus 1629. Hierin zijn de resoluties opgenomen, die het provinciale Groninger korenmolensbestand, zoals dat in 1628 bestond, op een drastische wijze deed reduceren. Door deze wel zeer rigoureuze maatregel bleven er in dat jaar namelijk van de 109 windmolens slechts 73 over.

Dankzij de resoluties van 25 juni en 12 augustus 1628 weten we nu exact in welke plaatsen de 36 molens stonden, die moesten verdwijnen en de 73 korenmolens die mochten blijven staan.

De molens, die in de lijsten van de beide resoluties worden vermeld, stonden alle in de provincie, ofwel in de Ommelanden (Westerkwartier, Hunsingo, Fivelingo en in het Oldambt).

De 15 molens die in 1628 in de stad Groningen stonden worden niet in de lijsten vermeld. Egbert Haubois, ingenieur en kaartmaker, tekende in 1634 een vogelvluchtplattegrond van de stad Groningen. Hierop is de ommuring van de stad met de zeventien dwingers (bolwerken) te zien. Tevens zijn er 15 standerdmolens ingetekend. Buiten de stadswallen zijn drie industriemolens getekend, namelijk een paltrokmolen, een volmolen en een barkmolen.

Het generaliteitsland Westerwolde viel vanaf 1619 tot 1803 onder het bestuur en de jurisdictie van de stad Groningen, zij het onder de soevereiniteit van de Staten-Generaal. De molens in dat gewest worden eveneens niet in de lijsten van de resoluties van 1628 vermeld. In 1628 betrof het 5 molens.

Na 1628 werden zowel in de stad als in de provincie met toestemming van de Staten nieuwe standerdmolens gebouwd. Toch werden vanaf het midden van de 17^e eeuw steeds meer standerdmolens vervangen door achtkanten. Volgens B. van der Veen Czn. werd de eerste bovenkruier in Groningen niet vóór 1656 gebouwd.

In 1830 stonden er nog 22 standerdmolens in de provincie Groningen. Ook deze verdwenen echter geleidelijk, om in de meeste gevallen plaats te maken voor een achtkante stellingmolen. Alleen die van Bourtange overleefde, maar dan op zijn nieuwe standplaats in Ter Haar.

In de periode na 1830 werden er nog een tweetal standerdmolens gebouwd, namelijk te Hoorn (Wedde), waar in 1857 een te Winschoten afgebroken standerdmolen weer werd opgebouwd; 46 jaar later, in 1903 volgde de afbraak van deze molen. Ook hier volgde, zoals in veel gevallen, vervanging door een achtkante bovenkruier. Uiteindelijk verdween ook deze stellingmolen en wel in 1948.

De tweede standerdmolen werd in 1869 te Mussel, eveneens in het gewest Westerwolde, gebouwd. Deze molen was afkomstig uit Eerste Exloërmond en had daarvoor in Peize gestaan. In 1943 werd de standerdmolen te Mussel afgebroken. Deze zou vervolgens te Haren weer worden opgebouwd, maar de onderdelen dienden uiteindelijk voor de restauratie van de standerdmolen van Huizen, welke in het Openluchtmuseum te Arnhem is herplaatst.

Door de bouw van deze twee molens waren er in 1900 nog vijf standerdmolens over in de provincie Groningen. Vier daarvan verdwenen en alleen de standerdmolen te Ter Haar bleef bestaan. Deze molen was in 1831 van het fort Bourtange verwijderd en te Ter Haar, bij Ter Apel, weer opgebouwd. Honderdvijftig jaar later, in 1980/1981, werd een kopie van deze molen gebouwd op het molenbastion van de in de periode 1970/1982 gereconstrueerde vesting Bourtange.

De molen te Ter Haar, met een vlucht van 17,50 m en een houten as en houten roeden, is de enige historische standerdmolen die in de provincie Groningen resteert; hij is tevens de enige standerdmolen in de drie noordelijke provincies.

Eén historische standerdmolen en één kopie, dit is het restant van de in totaal **165** standerdmolens, die ooit in de stad en in de gehele provincie Groningen hebben gestaan. Ongetwijfeld is dit aantal groter geweest, maar zijn ze ons (nog) niet bekend.

Over het bovenstaande heb ik een uitgebreid artikel van 10 pagina's A4 met 7 illustraties geschreven, dat in het blad Molinologie van de vereniging TIMS Nederland/Vlaanderen, nr. 28, 2007 (verschenen in maart 2008) is afgedrukt.

In dit artikel worden alle molens en de standplaatsen vermeld, alsmede de data van bouw en verdwijnen, zowel in de stad Groningen, de Ommelanden, het Oldambt, als in het generaliteitsland Westerwolde.

Een exemplaar van dit blad is te bestellen door overmaking van € 8,- op Postbank 6104927 t.n.v. Penningmeester TIMS, onder vermelding van het betreffende nummer, naam en adres.

B. D. Poppen

Deze pagina is onderdeel van de molenhomepage van B. D. Poppen.

<http://www.inter.nl.net/hcc/B.Poppen>